

HOOFSTUK 2

DIE WÊRELD VAN DIE DOWE KIND

2.1 INLEIDING

Daar is reeds in Hoofstuk 1 die uitspraak gemaak dat doofheid meer is, as slegs die onvermoë om te kan hoor. 'n Dowe kind se hele menswees word deur doofheid beïnvloed. Die definisie van die term "doofheid" soos in Hoofstuk 1 gegee word herhaal:

"'n Persoon is doof as hy so 'n ernstige gehoorverlies het dat hy nie sy gehoor as hoofkanaal kan gebruik vir die ontvangs van ander mense se spraak nie" (Hugo 1987:2).

In dié hoofstuk sal daar gekyk word na die oorsake van doofheid, die klassifikasie van gehoorgestremdheid, die invloed van doofheid op die wording van die kind en die wyse waarop familie en ander persone wat kontak het met die dowe, die kind se doofheid beleef.

2.2 DEFINISIE EN KLASSIFIKASIE VAN GEHOORGESTREMDHEID

2.2.1 DEFINISIE VAN GEHOORGESTREMDHEID

Gehoorgestremdheid is die omvattende begrip vir 'n verlies van gehoor. Die begrip sluit 'n spektrum van gehoorverlies, vanaf 'n geringe gehoorverlies tot ernstige gehoorverlies, in (Levine in Smuts 1980:12).

Kapp (1986:176) noem dat die aard en omvang van gehoorverlies van persoon tot persoon kan verskil, byvoorbeeld:

- * beperkte klankwêreld: Die kind kan slegs binne 'n beperkte afstand gewone spraak aanhoor; en

- * middelloordoortheid verwyk spesifiek na 'n belemmering
- * vervormde klankwêreld: Die kind kan slegs hoë/lae frekwensie klanke hoor.

2.2.2 KLASSIFIKASIE VAN GEHOORGESTREMDHEID

Die wyse waarop gehoorverlies geklassifiseer word hang af van die doel waarvoor dit gebruik gaan word. Die klassifikasiestelsels wat gebruik word is die volgende:

- * klassifikasie volgens die fisiologiese plek van gehoorbelemmering;
- * klassifikasie vir plasing in skole en vir didaktiese beplanning;
- * klassifikasie volgens oorsaak van doofheid; en
- * klassifikasie volgens die ouderdom waarop die kind doof geword het.

2.2.2.1 KLASSIFIKASIE VAN DOOFHEID VOLGENS FISILOGIESE PLEK VAN GEHOORBELEMMERING

Verskillende dele van die oor kan disfunksioneel wees. Die terme wat gebruik word om die plekke van gehoorbelemmering aan te dui, is die volgende:

- * geleidingsgehoorverlies (of konduktiewe gehoorverlies) vind plaas wanneer die geleidingskanale (gehoorgang, middelloor, vensters) aangetas is. Die klankgolwe kan nie deur die geleidingskanale gevoer word nie. Die gehoorsenuwee en die verbinding met die brein is normaal. 'n Persoon met hierdie soort doofheid hoor dikwels beter indien die klank hard is (Kapp 1986:183);

- * middelloordoortheid verwys spesifiek na 'n belemmering in die middelloor (Smuts 1980:21);
- * sensories-neurale gehoorverlies verwys na probleme met die koglea of kogleasenuwee (gehoorsenuwee) (Oyer, Crowe en Haas 1987:119). Klankgolwe bereik die inwendige oor maar die boodskap bereik nie die brein nie. Die verlies vir die verskillende frekwensies is verskillend by hierdie tipe gehoorverlies. In die meeste gevalle is die gehoor in die hoë frekwensies swak. Duidelike, stadige spraak (nie harde spraak nie) is die maklikste verstaanbaar vir mense met sensories-neurale gehoorverlies. By hierdie groep mense is daar dikwels 'n klein verskil tussen wanneer 'n klank nie gehoor kan word nie en wanneer dit onaangenaam hard is (Kapp 1986:185). Sommige sensories-neurale gehoorverlies is progressief van aard (Matkin 1987:44);
- * sentrale gehoorverlies verwys na 'n steuring in die serebrale korteks wat die perseptuering, organisering en sinvolle interpretasie van klanke belemmer (Kapp 1986:186); en
- * gemengde gehoorverlies dui op 'n belemmering in die geleidingskanaal sowel as die sensories-neurale stelsels (Kapp 1986:187).

2.2.2.2 KLASSIFIKASIE MET DIE OOG OP DIDAKTIESE BEPLANNING EN SKOOLPLASING (GRAAD VAN GEHOORVERLIES)

Levine (in Smuts 1980:14-17; Du Toit 1989:37-41; Morkel 1985:15) se klassifikasie van doofheid word in Suid-Afrika gebruik as 'n breë aanduiding vir die plasing van gehoorgestremde leerlinge in spesiale skole. Die leerling as totaliteit-in-funksie word in ag geneem, voordat daar 'n finale besluit geneem word.

FIGUUR 2.1: 'N OUDIOGRAM MET 'N AANWYSDING VAN WAAR

Die graad van 'n kind se gehoorverlies word op 'n oudiogram aangetoon. Die oudiogram van 'n persoon se gehoor word verkry deur gebruik te maak van 'n suiwertoonoudiometer. Die verskillende suiwertoonklanke word teen toenemende luidheid vir 'n persoon gespeel en die minimum luidheid waarop die persoon die spesifieke klank kan hoor, word aangedui. Die resultaat word op 'n oudiogram aangedui.

'n Oudiogram (FIGUUR 2.1) is 'n grafiek wat bestaan uit twee asse:

- * die vertikale-as dui die aantal desibel (luidheid) van 'n klank aan; en
- * die horisontale-as dui die frekwensie (toonhoogte) van 'n klank aan (Grobbeelaar 1993).

Hugo 1987:43

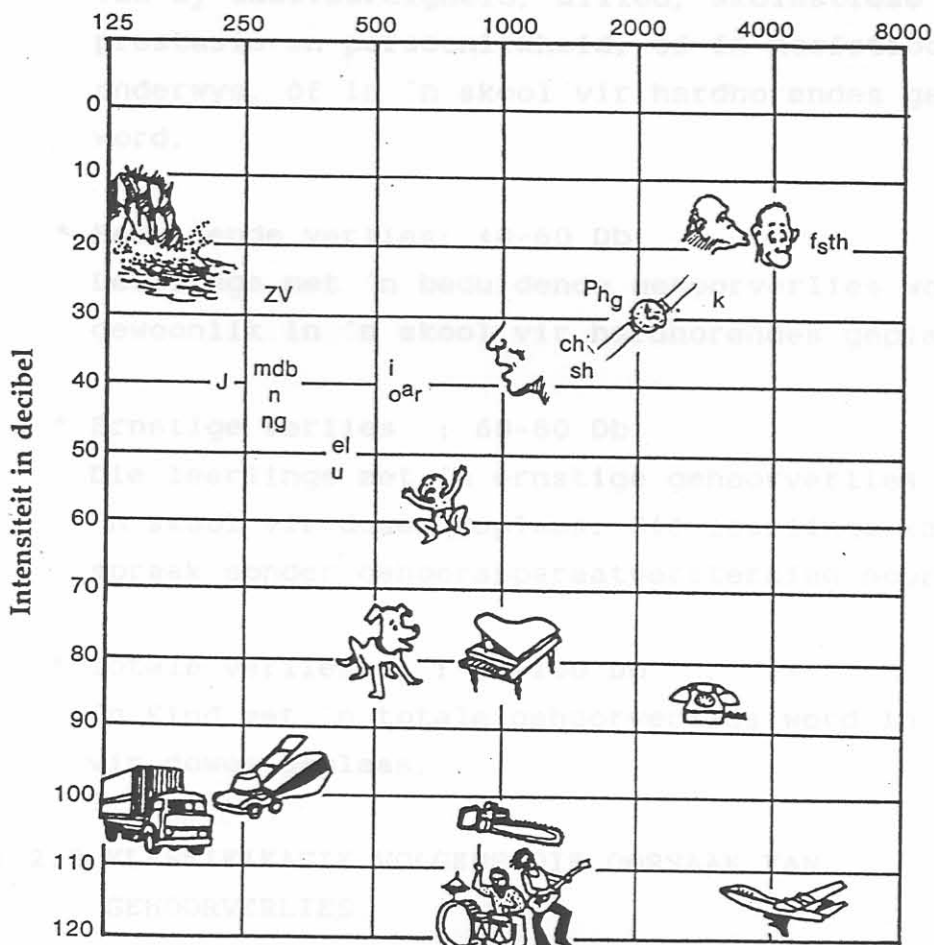
Indeling van gehoorverlies (Merkel 1925:11)

- * Gehoordrempel : 0 Db
Normale gehoor.

- * Geringe verlies : 0-20 Db

Kinders het 'n geringe verlies kan in hoofskool onderwys geneem word, maar spesiale sorg moet aan die kind gegee word.

FIGUUR 2.1: 'N OUDIOGRAM MET 'N AANDUIDING VAN WAAR DIE VERSKILLEND KLANKE OP DIE OUDIOGRAM LE

(Hugo 1987:43)

Indeling van gehoorverlies (Morkel 1985:15-17):

- * Gehoordrempel : 0 Db
- Normale gehoor.
- * Geringe verlies : 0-20 Db
- Kinders met 'n geringe verlies kan in hoofstroom onderwys gehou word, maar spesiale aandag moet aan die kind gegee word.

- * Matige verlies : 20-40 Db
'n Kind met 'n matige gehoorverlies kan afhangende van sy taalvaardigheid, milieu, skolastiese prestasie en persoonlikheid, òf in hoofstroom onderwys, òf in 'n skool vir hardhorendes geplaas word.
- * Beduidende verlies: 40-60 Db
Leerlinge met 'n beduidende gehoorverlies word gewoonlik in 'n skool vir hardhorendes geplaas.
- * Ernstige verlies : 60-80 Db
Die leerlinge met 'n ernstige gehoorverlies word in 'n skool vir dowses geplaas. Dié leerlinge kan nie spraak sonder gehoorapparaatversterking hoor nie.
- * Totale verlies : 80-100 Db
'n Kind met 'n totale gehoorverlies word in 'n skool vir dowses geplaas.

2.2.2.3 KLASSIFIKASIE VOLGENS DIE OORSAAK VAN GEHOORVERLIES

Daar gaan in die studie slegs kortliks gekyk word na die moontlike oorsake van gehoorgestremdheid, omdat die onderwerp meer op die mediese wetenskap betrekking het.

Verskeie skrywers noem die volgende oorsake van gehoorgestremdheid (Levine in Morkel 1985:19; Wright 1971:2; Nolan en Tucker 1983:10-33):

- * Onbekende oorsaak: +/-30% van alle gehoorgestremde kinders;
- * Genetiese oorsake: +/-30% van gehoorgestremde kinders;

- Familieël: Daar is heelwat dowe persone in die kind se familie, maar die spesifieke oorsaak van die gestremdheid kan nie vasgestel word nie.
- Sindrome: Die kind is doof as gevolg van die oorerwing van 'n sindroom. Byvoorbeeld: die Waardenburgsindroom.
- * Nie-genetiese oorsake van doofheid. +/-40% van alle gehoorgestremde kinders:
  - Pre-nataal:
    - ~ Virusinfeksies opgedoen deur die moeder:
Byvoorbeeld: Rubella, griep en klierkoors.
    - ~ Medisyne en ander chemikalië ingeneem tydens swangerskap: Streptomycin, alkohol en Quinine.
    - ~ Geslagsiektes. Byvoorbeeld: CMV en sifilis.
  - Peri-nataal:
    - ~ Anoksia; gehoorverlies: Die aanvang van die gehoorverlies kan vir die persoon so onopmerklik wees.
    - ~ Geboorte beserings; paar jaar opvoerske word.
    - ~ Ernstige geelsug; biologiese faktore kan lei tot doofheid.
    - ~ Rh-onverenigbaarheid;
skielike eendagige gehoorverlies.
  - Post-nataal:
    - ~ Bakteriële en virus-infeksies: Masels, doofheid, pampoentjies, meningitis en encephalitus; ernstige implikasies van gehoorgestremdheid (oon).
    - ~ Otitis media (Middeloorontsteking);

2.2.3 DIE AKOESTIESE TRAUMA; GEHOORGESTREMDHEID IN SUID-AFRIKA

On presiese Medikasie: Sekere antibiotikas;

gehoorgestremde is, is baie seltik. Volgens Four

(vergelyk Presbycusis (Progressiewe gehoorverlies by bejaardes)(Dox, Mellani en Eisner 1983:388);

gehoorgestremde in die Suid-Afrika is, is seltik om te

beskerp Fisiese trauma: Besering van die oor deur baie harde klanke;

gehoorgestremde in.

Vergroeiels in die oor of op die gehoorsenuwee; en

meer woorde gebruik word dat daar baie kinders van volwassenes in Suid-Afrika is, wat die oor gestremde is.

Levina (vergelyk Morkel 1985:17) klassifiseer gehoorverlies aan die hand van die aanvangsouderdome:

Gifstowwe ingeneem deur die persoon of in die oor gegooi.

2.2.2.4 KLASSIFIKASIE VOLGENS DIE AANVANGSOUDERDOM VAN DIE GEHOORVERLIES

2.2.2.4.1 INLEIDING

Levine (vergelyk Morkel 1985:17) klassifiseer gehoorverlies aan die hand van die aanvangsouderdome:

Kind/persoon nie kan hoor nie. Die persoon se hele lewenslang

word * progressiewe gehoorverlies: Die aanvang van die

gehoorverlies kan vir die persoon so onopmerklik

wees dat dit eers na 'n paar jaar opgemerk word. 'n

Persoon wat met normale gehoor gebore is kan (as

gevolg van sekere etiologiese faktore) heeltemal

doof word; - denkprobleem

* skielike ernstige gehoorverlies: 'n Skielike gehoorverlies kan op enige ouderdom voorkom; en

- denkprobleem

* kongenitale doofheid: Persone wat vanaf geboorte doof is. (Dit is veral hierdie persone wat ernstige implikasies van gehoorgestremde toon.)

- denkprobleem

2.2.3 DIE INSIDENSIE VAN GEHOORGESTREMDHEID IN SUID-AFRIKA

Om presies te bepaal wat die insidensie van gehoorgestremdheid is, is baie moeilik. Volgens Roux (vergelyk Smuts 1980:19) word ongeveer 0,6% van die bevolking doof gebore. Wat die presiese aantal gehoorgestremdes in die Suid-Afrika is, is moeilik om te bepaal. Die insidensie van gehoorgestremdheid in die populasies word so hoog as 1%-5% gestel. Dit sluit alle grade van gehoorgestemdheid in.

Daar moet in ag geneem word dat daar baie kinders (en volwassenes) in Suid-Afrika is, wat nie hul moontlikhede ten volle voltrek nie, as gevolg van 'n gehoorverlies wat nog nie geïdentifiseer is nie (Hutchuel en Beron in Smuts 1980:19).

2.4 IMPLIKASIES VAN GEHOORGESTREMDHEID

2.4.1 INLEIDING

'n Gehoorverlies is meer as net die feit dat 'n kind/persoon nie kan hoor nie. Die persoon se hele menswees word daardeur aangetas. Hugo (1987:3) identifiseer gevolge van gehoorverlies, wat sy as volg indeel:

* primêre probleem:

gehoorverl - gehoorprobleem

* sekondêre probleme:

gehoorgest - taalprobleem;

- spraakprobleem;

- denkprobleem;

2.4.2 TAAL - sosiale probleem;

Die dowe - emosionele probleem; die taalbesit, taalervaring en taalgebruik (Smuts 1980:13). Voordat daar gekyk kan word na die

opvoedkundige probleem;

- beroepsprobleem; en

- gesinsprobleem.

Die dowe kind se algemene funksionering is ernstig gerem weens die aanwesigheid van gehoor-, taal-, spraak- en kommunikasie probleme (Smuts 1986:254).

Volgens Hugo (1987:9-10) en Kapp (1986:202) speel die volgende faktore 'n rol in die mate waartoe 'n kind se gehoorverlies hom kan rem:

- * die stadium van sy lewe waar die gehoorverlies opgedoen is;
- * erns van die verlies;
- * plek van belemmering in die gehoorsisteam; en
- * omvang en aard van hulp wat die kind ontvang.

In hierdie afdeling gaan elkeen van die gevolge van 'n gehoorverlies, soos deur Hugo geïdentifiseer, bespreek word.

Daar sal ook gekyk word na die invloed wat gehoorgestremdheid op die Opvoedkundige-Sielkundige praktyk het.

2.4.2 TAALPROBLEEM se woordeskat is beperk. Nulle kan meestal net die konkrete betekenis van woorde en sukkel met. Die dove kind het 'n verskraalde taalbesit, taalervaring en taalgebruik (Smuts 1980:23). Voordat daar gekyk kan word na die gevolge wat doofheid op 'n persoon se taal- of taalvaardigheid het, moet daar eers gekyk word na die belangrike funksies wat taal in die wêreld van elke mens het. Litowititz (1987:131) beskryf die volgende funksies van taal:

- * instrumentele funksie: Taal word gebruik om dinge te doen te kry;
- * regulatoriese funksie: Taal is 'n wyse waarop kontrole oor die wêreld uitgevoer kan word;
- * persoonlike funksie: Taal het 'n vormingswaarde vir die persoon self. Deur byvoorbeeld gebruik te maak van selfinstruksie;
- * heuristiese funksie: Deur logiese redenering kan daar tot oplossings vir probleme gekom word en ontdekking van waarhede;
- * verbeelding: Voorstel en fantaseer word gedoen deur taal te gebruik om 'n eie wêreld te skep;

2.4.2.1 AANLEER VAN TAAL

- * verteenwoordigend: Taal word gebruik om te kommunikeer en inligting oor te dra oor aspekte wat nie onmiddelik beskikbaar of sigbaar is nie; en
- * denke: Taal is 'n simbolestelsel. Deur middel van taal leer die mens die wêreld rondom hom ken en verken. Hy gebruik taal in sy denkproses om ervarings op te doen wat nie eerstehands is nie.

Persone wat doof is se woordeskat is beperk, Hulle ken meestal net die konkrete betekenis van woorde en sukkel met idiomatiese woordgebruik (Gouws in Smuts 1980:24).

Olivier (1980:87) noem dat 'n kind in en deur taal sy wêreld stig, sy greep op die werklikheid verstewig en sy lewenshorisonne uitbrei. Die kind stel homself as persoon kenbaar deur sy taal. Sy kom tot die gevolgtrekking dat verarmde taal die kind-as-totaliteit in funksie ongunstig tref.

Die dowe kind ondervind nie net probleme om gesproke taal aan te leer, te uiter of te verstaan nie, maar het ook as gevolg van sy verskraalde taalbegrip probleme met lees en skryf (Rayson 1987:77).

Die terapeut wat met dowe werk moet vertrouwd wees met die wyses waarop taal vir die dowe kind aangeleer word. Dit is belangrik dat die terapeut tydens die beplanning van pedoterapie die niveau waarop 'n spesifieke kind taal bemeester het in ag sal neem.

Enige volwasse persoon wat met dowe werk sal moet beseft dat hy altyd 'n taalonderwyser en -opvoeder vir die dowe kind moet wees (Steyn 1976:2).

2.4.2.1 AANLEER VAN TAAL

"It is because the subject of language aquisition by the deaf is such a complex one that there are so many "answers" to the problem. In this respect the situation is more confused than at any time in the past." (Bates in Andrews 1988:49)

Om vir 'n dowe kind taal aan te leer is meer as net die aanleer van klanke en woordeskat. Omdat die probleem so ernstig is, is daar nog geen klinkklare oplossing of resepte waarvan dowes taal geleer kan word nie. Litowitz (1987:111) maak die gevolgtrekking dat die vermoë om verbale taal te ontwikkel ook by die dowe kind teenwoordig is. Die ontwikkeling van taal by dowe kinders loop parallel met dié van horendes, maar daar is 'n vertraging. Hierdie agterstand word groter namate die kind ouer word (Sanders 1988:30).

Die primêre modaliteit waardeur die kind spraak en taal normaalweg en mees doeltreffend verwerf, is met behulp van sy gehoor (Matkin 1987:40). Na geboorte kan die baba reeds tussen verskillende soorte klanke onderskei. 'n Normaalhorende kind leer taal aan deurdat hy vanaf geboorte daarna luister. Hy leer grammatikale reëls tot 'n groot mate indirek aan (Hugo 1987:5).

Die aanleer van taal is 'n outomatiese proses by die normaal horende kind. Min inspanning is nodig om taal aan te leer. Die horende kind maak assosiasies tussen simbole, gebeure, begrippe en gedrag terwyl die ouditiewe terugvoeringstelsel dien (Sanders 1988:27; Oyer, Crowe en Haas 1987:116). Die dowe baba kan nie spraak hoor nie en sal dus nie op die normale wyse taal kan aanleer nie.

Die diagnose van gehoorgestremdheid op 'n vroeë ouderdom is van kardinale belang vir die aanleer van taal, omdat dit grotendeels voor skoolgaande ouderdom geskied. Dit sal bepaal hoe die kind akademies gaan vorder en in staat sal wees om te kan kommunikeer. Die aanvang van spesiale onderrig vir die dowe kind moet reeds op 'n baie vroeë ouderdom (verkieslik voor 1-jarige ouderdom) begin en daar moet soveel as moontlik gebruik gemaak word van die kind se gehoorreste deur gehoorapparaatversterking. Na die ouderdom van 7-jaar is dit baie moeilik om vir 'n dowe kind taal aan te leer (Matkin 1987:40; Smuts 1980:61).

Daar word van die standpunt af uitgegaan dat byna alle dowe kinders oor gehoorreste beskik wat ontwikkel en gebruik kan word (Kapp 1986:181).

Van Uden, Harrison en Clark (vergelyk Andrews 1988:53) noem dat die dowe kind, al het hy ook die beste gehoorapparaat versterking en ouditiwe stimulasie, nooit die vlak sal bereik waarop hy spraak uitsluitlik sal verstaan deur spraaklees en gehoor nie. Bykomende hulp in die vorm van multi-sensoriese leidrade moet gebruik word tydens die aanleer van taal vir die dowe kind.

Die aanleer van taal vir die dowe kind is 'n doelbewuste proses. Dit geskied by wyse van 'n kombinasie van die visuele en die tassinuiglike. Gehoorstimulasie speel 'n belangrike rol by die aanleer van taal vir die dowe kind. Die kind moet stap vir stap geleer word hoe om te luister.

Die dowe kind moet deurgaans aangemoedig word om 'n begeerte te hê om spraak en taal aan te leer. Selfs op 'n latere ouderdom moet daar deurgaans tydens die onderrig van dowe kinders aandag gegee word aan taalverwerwing en taalremediëring (Kapp 1986:181, 201, 229).

2.4.2.2 TAAL AS LEES

Gehoorgestremde kinders is oor die algemeen swak lesers. Die probleem is egter baie dieper geleë as bloot net die aanname dat gehoorgestremde kinders nie klanke kan hoor nie. Ander fakore wat 'n invloed op die dowe kind se leesvermoë kan hê is volgens Booth en Hall (1988:65-67):

- * die kinders begryp nie die waarde van lees in die alledaagse omgewing nie;
- * daar word so gekonsentreer op die aanleer van spraak en spraaklees dat lees agterweë gelaat word;

Webster (1988:78) noek dat kenmerke van gesproke taal
 (* die geskrewe taal maak gebruik van leksikale vorme en
 taal woorde wat nie in die alledaagse gesproke taal gebruik
 kan word nie; en die geskrewe woord, maar hy sal nog
 steeds weethou word van die betekenisvolheid van die
 * ouers van voorskoolse dowe kinders lees nie stories
 vir die kinders nie.

Plaut en Dromi (1988:85-86) skryf dat lees vir baie
 gehoorgestremde kinders 'n belangrike bron van nuwe
 inligting is. Dit het 'n invloed op sy kognitiewe
 funksionering sowel as sy sosiale aanpassing. Vir baie
 gehoorgestremde kinders is geskrewe taal 'n representasie
 van gesproke taal. Dit is dus baie belangrik dat daar
 tydens die onderrig van dowes aandag gegee moet word aan
 lees en leesbegrip. Ongelukkig is dit waar dat baie
 onderwysers op die uitbreiding van die leerling se
 woordeskat en die aanleer van leksikale en sintaktiese
 reëls konsentreer en dat die leesbegrip agterweë gelaat
 word. Daar word ook meer aandag gegee aan die uitspraak van
 leeswerk as wat daar aan leesbegrip gegee word. Uit
 navorsing is gevind dat ouers, onderwysers en ander wat met
 dowes kommunikeer gebruik maak van vereenvoudigde
 taalstrukture en maklike woorde.

LaSasso en Davey (1987:216) het uit navorsing gevind dat
 leksikale kennis 'n effektiewe voorspeller vir
 leesbegrip-vermoë van gehoorgestremde kinders is. Dit wil
 voorkom asof gehoorgestremde kinders se prestasie op
 leesbegripstoetse verband hou met hulle probleme met
 morfologiese reëls en sintaktiese strukture. Daar is 'n
 groot persentasie dowe kinders by wie perseptuele probleme
 bydra tot hulle leesprobleem.

Webster (1988:78) noem dat kenmerke van gesproke taal (toonhoogte, intonasie, ritme en klem) nie in die geskrewe taal verteenwoordig word nie. Die dowe kind kan dus wel kennis bekom deur die geskrewe woord, maar hy sal nog steeds weerhou word van die betekenisvolheid van die bogenoemde kenmerke van gesproke taal.

Taal word gebruik om kontak tussen mense te bewerkstellig. Deur die gebruik van taal dra mense kennis en gevoelens aan mekaar oor. As daar 'n gesprek tussen persone plaasvind gaan dit egter om meer as slegs die uiting van woorde. Daar is basiese reëls waarbinne gesprekke gevoer word. Dit is dus belangrik dat daar tydens die aanleer van taal vir die dowe kind baie op alledaagse gesprekke gekonsentreer moet word, nie net om woordeskat en sintaksis aan te leer nie, maar ook om die kind in te oefen in die reëls van gesprekvoering.

De Villiers en De Villiers (vergelyk Andrews 1988:52) identifiseer die volgende gedragswyses wat belangrik is tydens die voer van 'n gesprek:

- * leer hoe om by te dra in die uitruil van woorde op 'n ordelike wyse. Hoe om beurte te maak en 'n "verbale botsing" te vermy;
- * leer hoe om by te dra tot 'n gesprek sonder om die gesprek te domineer;
- * die kind moet leer wanneer dit toelaatbaar of nie toelaatbaar is om in 'n gesprek in te meng nie;
- * om op te let na tekens dat belangstelling van die partye in die gesprek begin afneem, of op te let of almal verstaan wat gesê word en om as luisteraar op die regte oomblik 'n vraag te vra oor iets wat jy nie verstaan het nie;

- * die vermoë om aan 'n gesprek deel te neem waar dit wat jy sê betrekking het op die onderwerp wat onder bespreking is; en

2.4.2 * om te leer om die wyse waarop 'n gesprek gevoer word aan te pas by die gehoor. 'n Mens sal byvoorbeeld anders met 'n kind praat as wat 'n mens met 'n volwassene sal praat.

Die feit dat die kind 'n leesprobleem het hou die volgende implikasies vir die opvoedkundige-sielkundige praktyk in:

- * die terapeut sal die kind bewus moet maak van die waarde van lees in die samelewing;
- * dit sal moeilik wees om biblioterapie by die dowe kind te gebruik;
- * in baie van die psigometriese toetse, byvoorbeeld vraelyste, word daar van die kind verwag om noukeurig te lees en begrip te hê vir dit wat hy lees. Die meeste dowe kinders ervaar probleme met vraelyste en keusevrae omdat hulle nie altyd verstaan wat gevra word nie. Die betroubaarheid van hierdie tipe toetse by dowe kinders is te betwyfel. Die terapeut wat met dowes bemoeienis maak sal noodwendig ander media en tegnieke moet inspan om 'n betroubare diagnose te kan maak;
- * die terapeut moet tydens die terapeutiese verloop die kind se betekenis nie slegs wysig nie maar ook verbreed deur, byvoorbeeld vir die kind nuwe woordeskat aan te leer;
- * die terapeut moet daarteen waak om slegs op die dowe kind se taalgestremtheid te konsentreer en ander probleme, soos perseptuele probleme, buite rekening te laat; en

linguï * die kind moet attent gemaak word op die verskille
 die lees tussen gesproke en geskrewe taal. voorbeelde van
 die geskrewe werk van dowe leerlinge gegew:

2.4.2.3 GESKREWE TAAL

Van Uden (vergelyk Andrews 1988:54) noem dat kinders woorde
 wat hulle kan lees en skryf makliker in gesproke taal kan
 gebruik en dat hulle die woorde ook makliker kan
 spraaklees. Die aanleer van geskrewe taal hou vir die dowe
 kind die volgende voordele in:

- * die geskrewe taal laat die dowe kind in kontak kom
 met 'n volledige, onvervormde persepsie van
 taalvorme, wat vir hom andersins onbekombaar sou
 gewees het;
- * as 'n kind "nuwe" taal kan neerskryf word die
 geleentheid aan hom gebied dat hy telkens weer kan
 terugkeer na die nuwe inligting totdat hy goed
 daarmee vertrou is; en
- * die geskrewe woord bevorder die dowe leerling se
 geheue tydens die leerproses.

Webster (1989:87) het gevind dat gehoorgestremdes korter en
 eenvoudiger sinne in geskrewe taal gebruik, dat daar baie
 meer foute in die sinne voorkom en dat hulle ongewone
 sinskonstruksies en woorde gebruik. Dowe kinders gebruik
 meer konkrete woorde soos naamwoorde, werkwoorde en
 byvoeglike naamwoorde. Hulle gebruik baie min lidwoorde,
 hulpwerkwoorde, voorsetsels en voegwoorde (Sanders
 1988:30). Die sinne is meer rigied en stereotiep. Wilbur
 (vergelyk Webster 1989:87) noem dat dit wil voorkom asof
 dowe kinders sin vir sin skryf, met min begrip van
 voegwoorde of wyses waarop kontinuïteit en kruisverwysing
 in teks bewerkstellig kan word. Dowe kinders het min begrip
 vir grammatikale reëls en sal woorde in jukstaposisie tot

mekaar plaas. Dowe kinders se geskrewe werk is meestal linguisties baie onder hul ouderdomsvlak en misleidend vir die leser daarvan. Hieronder word enkele voorbeelde van die geskrewe werk van dowe leerlinge gegee:

VOORBEEL 2.1

DIE GESKREWE WERK VAN 'N SPASTIESE MATRIEKSEUN VAN 21 JAAR.

<u>Sinne</u>	<u>13 Januarie 1998</u>
<u>Die leerlinglisensie</u>	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ek het het stryk haastig aan die stad toe gegaan. 2. Ek staan kies koers na die stad toe geloop. 3. Ons skryf die boek agter die rug kry. 4. Ek het die appel by die huis geëe want ek hoest bui gewel het. 5. Ek ~~I~~ was klaar ^{met eksamen} toets in die saal afle. 6. Ek gee my geld vir kassier e by die winkel betaal. 7. ~~Ons~~ Ek het my identiteits se hand boek vir die polisieman geëe. 8. Ek het kwitansie vir Mr Fourie by die skool. 	

VOORBEELD 2.2

'N BRIEF AAN 'N ONDERWYSERES VAN 'N STANDERD 9-DOGTER.

Môre! Maw die wêre
 .....
 Hoe gaan dit met jou?
 Dit gaan nog goed met my.
 Maar ek weet nie wêre
 gaan swak of beter word.
 .....
 Ek is gelukkig met jou verjaars
 dag. ~~Ek~~ Ek hoop mag die Here
 laat jou lewe spaar in die
 toekomst. Mag die Here jou sien.
 Jy moet lekker verjaars
 Jy moet ook lekker vakansie
 en lank rus. Ek weet dat
 jy gaan ^{wees} wêre by die skool.

Die dowe kind is minder geneig om dit wat hy geskryf het te kontroleer. Dowe kinders sukkel veral met idiomatiese uitdrukkings en die idiomatiese gebruik van voorsetsels (Gormley en Sarachan-Deily 1987:157-163).

Die dowe kind se geskrewe werk het nie slegs baie foute nie, maar skiet kwalitatief baie tekort. Gouws (vergelyk Smuts 1980:24) identifiseer die volgende tekortkominge in die dowe persoon se geskrewe werk:

- * stagnasie op die vlak van die konkreet aanskoulike;
- * vitaalgebonde;
- * egosentries;
- * arm aan belewingsmomente;
- * onsoepel, star en verbeeldingloos;

2.4. * bloot reproduktief en nie ekspressief van aard nie;
en

* skryf is bloot 'n tegniese vaardigheid om aan die
eise van die horende wêreld te voldoen.

Die dowe kind se geskrewe werk is 'n aanduiding van die vermoë wat die dowe kind het om hom in taal uit te druk. Dit is duidelik dat die dowe kind se taaluitdrukkingsvermoë ook in die geskrewe taal uiters beperk word deur sy gehoorgestremdheid.

Taal speel 'n belangrike rol tydens diagnostisering en hulpverlening. Die terapeut wat met dowes werk sal noodwendig op een of ander stadium gekonfronteer word met die dowe kind se geskrewe werk en die volgende sal in ag geneem moet word:

* die terapeut moet bewus wees van die aard en oorsake van die dowe kind se skryfprobleem;

* motoriese en perseptuele probleme mag nooit buite rekening gelaat word nie;

* die terapeut moet genoeg kennis en ervaring van die dowe kind se wêreld hê, sodat hy kan verstaan wat die dowe kind deur sy geskrewe werk wil kommunikeer;

* geskrewe werk moet met omslagtigheid benader word en albei die partye moet presies verstaan wat geskryf word; en

* die terapeut moet daarteen waak om idiomatiese uitdrukkings te gebruik. Indien hy dit wel gebruik moet hy seker maak dat die kind die idioom nie letterlik opneem nie, maar dat die kind verstaan wat bedoel word.

2.4.3 SPRAAKPROBLEEM *n* die dowe kind rig 'n besondere appél op die terapeut. Die terapeut en die kind sal die na behore 'n Kind leer spraak aan deur hoofsaaklik dit wat hy hoor na te boots en te orden. As 'n horende kind praat kan hy homself hoor en ook korreksies hoor om sodoende terugvoer te kry oor die suksesvolheid van sy spraak. Hy raak deur sy gehoor bewus van aspekte van spraak soos: intonasie, ritme, frekwensie en luidheid. Vir die dowe is dit moeilik om spraak aan te leer omdat hy homself nie kan hoor nie (Andrews 1988:30).

Hy kan nie sy eie stem hoor en aanpas sodat dit soos ander mense se stemme klink nie. Die dowe se stemtoon is hoog en eentonig, woorde word met konsentrasie en moeite uitgespreek en dikwels word klanke, wat op dieselfde plek in die mond gevorm word, verkeerd uitgespreek (Hugo 1987:4).

Die dowe kind moet intensiewe spraakonderrig ontvang. Dit geskied deur asembeheeroefeninge, bewuswording van die aard van klanke (byvoorbeeld: stemhebbend, stemloos, plek waar die klank gevorm word, die lengte van klanke, ens.), fonetiese nabootsing van spraakklanke en gehooropleiding (byvoorbeeld: ritme, luidheid, klank aan of af, ens.).

Desondanks al die insette wat die dowe kind en sy opvoeders in die aanleer van spraak lewer, sal 'n dowe kind nooit spraak soos 'n normaal horende persoon kan gebruik nie. Daar is baie dowe kinders wie se spraak (selfs deur persone wat hulle goed ken) nie verstaan word nie.

Die wêreld van innerlike taal leerder 'n dowe kind se wêreld is heel anders as die wêreld van 'n horende kind. Die dowe kind se wêreld is heel anders as die wêreld van 'n horende kind. Die dowe kind se wêreld is heel anders as die wêreld van 'n horende kind. Die dowe kind se wêreld is heel anders as die wêreld van 'n horende kind. Die dowe kind se wêreld is heel anders as die wêreld van 'n horende kind.

Die spraakprobleme van die dowe kind rig 'n besondere appél op die terapeut. Die terapeut en die kind sal nie na behore kan kommunikeer nie. Dit impliseer dat:

- * die terapeut dowes moet ken en die wyse waarop hulle praat moet ken, byvoorbeeld; hy moet bewus wees van algemene foute wat die dowe kind in sy uitspraak maak; baie dowe kinders sê "m" in plaas van "b";
- * die terapeut gebare moet ken en verstaan; en
- * die terapeut vaardig genoeg moet wees om die kind te kan reghelp as hy 'n spraakfout maak.

2.4.4 DINKPROBLEEM

Die dowe kind het (soos daar reeds in vorige punte beskryf is) 'n probleem met die verwerwing van taal. Taal is 'n simbolestelsel wat die mens gebruik om sy wêreld te omskryf en te verken. Die mens gebruik taal in sy denkprosesse om ervarings op te doen wat nie eerstehands is nie of wat op die abstrakte vlak bestaan (byvoorbeeld: redenasies rondom godsdiens, etiek, die atoom, ens.)(Hugo 1987:6).

Die dowe persoon se betekeniswêreld word vereng tot die visueelwaarneembare. Sy denke stagneer op die konkreet-aanskoulike. Hierdie agterstand strem die verwesenliking van die dowe kind se intellektuele vermoë (Smuts 1980:28).

Die mate van innerlike taal waaroor 'n dowe kind beskik is moeilik om te bepaal, daarom is dit nie betroubaar om te sê dat 'n dowe kind glad nie abstrak kan dink nie. Die dowe kind het dalk net nie die taalvermoë om die abstrakte denke te vergestalt nie.

Die terapeut wat met 'n dowe kind werk, mag nie sondermeer besluit dat die kind nie die moontlikheid het om abstrakte denkwyses te gebruik omdat hy hom nie daarvoor kan uitspreek nie. Die kind het bes moontlik nie die nodige horende taalvaardigheid om die inhoude wat in sy denkwêreld omgaan te kommunikeer nie (die navorser het geobserveer dat die dowe hom verbasend goed in gebare ten opsigte van abstrakte begrippe kan uitdruk). Die ervare terapeut sal die kind die geleentheid gee om sy abstrakte denke op 'n ander wyse (byvoorbeeld deur die simbole in kunstherapie te herken) uit te druk.

2.4.5 SOSIALE PROBLEEM

DiCarlo, Dolphin en Meadow (vergelyk Greenberg 1980:1064) en Rayson (1987:77) kom tot die gevolgtrekking dat die sosiale volwassenheid van dowe kinders beduidend op 'n laer niveau as hulle horende tydgenote is.

Al hoe meer dowe persone voel dat hulle en horende persone in verskillende wêrelde leef. Die twee wêrelde het verskillende kulture en tale. By die horendes gaan dit om die gesproketaal en by die dowes gaan dit om gebare taal (Odgen en Lipsett 1982:83).

Dit is moeilik om vir 'n dowe kleuter/kind sosiaal aanvaarbare gewoontes aan te leer. Die dowe kind is geneig om konkrete waarde te heg aan woorde en daarom is dit moeilik om die wyer implikasies van gedrag aan hom oor te dra.

Dit is moeilik om begrippe soos byvoorbeeld, "lojaliteit", aan die dowe kind te verduidelik (Kapp 1986:216-220). Shirin en Kreimeyer (1988:334) skryf in hulle studie dat dit belangrik is dat daar spesifiek gekonsentreer moet word op die aanleer van sosiale vaardighede wanneer daar met gehoorgestremde kinders gewerk word.

Die algemene houding van die publiek teenoor dowes (al het Higginbotham en Baker (vergelyk Shirin en Kreimeyer 1988:325) vind dat gehoorgestremde voorskoolse leerlinge meer tyd spandeer aan individuele spel as hulle horende eweknieë. Vandell en George (vergelyk Shirin en Kreimeyer 1988:325) het gevind dat gehoorgestremde kinders beduidend minder met mekaar kommunikeer as horende kleuters van dieselfde ouderdomme. Voorskoolse dowe kinders het ook minder kontak met hulle horende maats gemaak.

Quers (en sommige onderrysers) van dowe kinders praat Barham (1989:111) noem dat "deafness is one handicap wich, by its very nature isolates those who suffer, causing them to seek the company of others similiary affected for mutual comfort and support." Ondanks pogings deur persone wat met dowes werk, om kontak tussen die dowe persoon en horendes te bewerkstellig, verkies dowes om eerder saam te groepeer en "klubs" te stig waarin hulle veilig kan wees. Nash en Nash (vergelyk Barham 1989:111) is maar twee van 'n hele aantal navorsers wat van 'n "dowe subkultuur" praat.

Die dowe persoon voel veilig in die groep dowes omdat hy nie meer "anders" is nie, hy nie hoef te sukkel om te kommunikeer nie en omdat hy nie hoef skaam te voel vir sy "gebrek" nie.

Die dowe kind is nie kwalik so vaardig soos sommige Jacobs (vergelyk Barham 1989:111) noem dat 'n groot probleem met doofheid is, dat die dowe persoon op die oog af "normaal" lyk maar sodra 'n horende persoon met hom kommunikeer is die persoon baie keer duidelik geskok om uit te vind dat die persoon doof is. So 'n horende persoon sal dan in die meeste van die gevalle nie weet hoe om die dowe te hanteer nie. Daar is min normaalhorende persone wat werklik weet hoe om met 'n dowe persoon te kommunikeer en ten minste die vingeralfabet ken.

Die algemene houding van die publiek teenoor dowes (al het dit al baie verbeter) is steeds dat die dowe persoon aan 'n definitiewe groep behoort, en dat hulle buiten hulle gehoorgestremdheid oor 'n laer intelligensie moontlikheid beskik, hulle meer liggaamlike probleme het en dat hulle gedrag eienaardig is. Dit is dus nie onverklaarbaar dat die dowes se selfbeeld aangetas word deur die denkwysse van die algemene publiek nie (Sainsbury in Barham 1989:112).

Ouers (en sommige onderwysers) van dowe kinders probeer gewoonlik om hulle kinders te beskerm teen die vernedering wat veroorsaak word deur die optrede van horende persone soos beskryf in die vorige paragraaf. Indien 'n dowe kind so beskerm word, word sy geleenthede om kontak te maak met die "horende persone se wêreld" baie beperk en vind daar nog meer isolasie plaas.

Daar word van die dowe persoon verwag om aan te pas in die wêreld wat hoofsaaklik uit normaal horende persone bestaan.

Vanweë die dowe se taal- en spraakprobleme word kommunikasie oor die algemeen tussen die horende gemeenskap en die dowes onvoldoende voltrek.

Die dowe kind is nie sosiaal so vaardig soos normale kinders in sy ouderdomsgroep nie. Dit impliseer dat die terapeut buitengewone aandag aan die volgende moet gee:

- * konsentreer op die aanleer van sosiale vaardighede vir die dowe kind;
- * horende mense, wat kontak het met dowes, in te lig en op te lei om met dowes te kommunikeer en hulle te aanvaar;

- * indien die dowe kind voor nuwe reëls te staan kom moet die reël en die implikasies daarvan so eenvoudig en konkreet as moontlik aan hom verduidelik word;
- * daar moet geleenthede geskep word waar daar meer sosiale kontak tussen die horende gemeenskap en dowe persone bewerkstellig word;
- * die dowe kind se selfbeeld ten opsigte van aanvaarding deur die horende gemeenskap is aangetas. Die terapeut moet die kind op affektiewe-, kognitiewe - en normatiewe wyse begelei sodat hy voel dat hy net so menswaardig is as normale persone; en
- * oerleiding ten opsigte van:

- die bevordering van die dowe kind se verhouding met die samelewing. Die ouers moet daarteen waak om die kind oor te beskerm en hom toelaat om kontak met die buitewêreld te hê; en
- die aanleer van reëls en sosiale vaardighede vir die dowe kind.

2.4.6 EMOSIONELE PROBLEEM

Reeds vanaf geboorte is daar affektiewe nood by gehoorgestremde kinders omdat affektiewe interaksie met die moeder ontbreek (Smuts 1980:27).

Verskeie skrywers het gepoog om 'n algemene omskrywing te gee van "die dowe persoonlikheid". Daar moet egter in ag geneem word dat 'n spesifieke omskrywing van 'n "dowe persoonlikheid" baie moeilik sal wees omdat die sielkundige implikasies van 'n gehoorprobleem van kind tot kind verskil (Kapp 1986:176).

In 'n studie wat by De La Bat-skool (1987:24) vir dowes en gedoen is, is gevind dat die volgende gedrag beduidend meer by dowe kinders as by horende kinders voorkom:

- * neurotiese introvertiewe gedrag;
- * onderdanige gedrag;
- * neiging om onmiddellike bevrediging van behoeftes te wil hê;

* laer frustrasie tolleransie;

* groter impulsiwiteit en motoriese rusteloosheid; en

* meer psigologiese probleme.

Smuts (1980:29-32) het gevind dat dowe kinders baie affektiewe probleme ervaar. Sy skryf dat die probleme toegeskryf kan word aan die dowe kind se taalprobleem en dat hulle as gevolg van die probleem hulle wêreld subjektief en onrealisties ervaar en beleef.

Die dowe kind is in 'n mindere mate instaat om homself uit te druk of sy behoeftes bekend te maak. Hy verstaan nie altyd die eise van die volwassenes wat met hom bemoeienis maak nie. Die gehoorgestremde kind reageer op hierdie onbegrip en onsekerheid met angs, woede en agterdog. Sy onvermoë om te verstaan lei tot negatiewe beleving van die self (Hugo 1987:8).

Die implikasies vir terapie is dat:

- * affektiewe binding met die terapeut sterk beklemtoon moet word (sekuriteit). Dit beteken dat daar in kunstherapie nie krities na die kind se produk gekyk moet word nie;

- * die kind moet geleer word om sy wêreld realisties en objektief te benader;
- * die kind moet gehelp word om sy behoeftes duidelik uit te druk en die onbegrip van horendes op subtiële wyse te hanteer; en
- * positiewe selfbeleving moet bevorder word.

2.4.7 OPVOEDKUNDIGE\ONDERWYS PROBLEEM

Weens die dowe kind se swak taal ervaar hy dikwels probleme met lees en leervakke (Hugo 1987:8). Dowe kinders ervaar dikwels probleme met Wiskunde (veral woordsomme) (Oyer, Crowe en Haas 1987:70). Balans- en motoriese probleme kom dikwels by gehoorgestremde kinders voor, wat verdere verswarende aangeleenthede by die onderrig van dowes meebring. In Suid-Afrika word kinders met 'n ernstige gehoorverlies in 'n spesiale skool vir dowes geplaas omdat die dowe kind intensiewe opleiding benodig. Die kinders word reeds vanaf kleuterjare in die skool opgeneem sodat intensiewe taalopleiding kan begin. Daar is egter heelwat dispute rondom die wenslikheid van spesiale skole vir dowes en plasing van gehoorgestremde kinders in hoofstroom onderwys.

Pogings deur 'n Britse navorsingspan om dowes in hoofstroom onderwys te plaas het die volgende probleme aan die lig gebring (Gregory 1989:6):

- * onderwysers was nie altyd gekwalifiseerd om met dowes te werk nie;
- * die kinders was steeds uitgesonderd as "anders";

- * die dowe kinders het gedurende pouses en na skool meestal gegropeer by die ander dowe kinders of as hy die enigste dowe in die skool was, het hulle meestal alleen gesit;
- * in die klasse is taal op die gewone wyse gebruik. Daar is bevind dat die dowe kinders gesukkel het om alles te verstaan;
- * die onderwysers en ander leerlinge het gesukkel om die dowe kinders se spraak te verstaan;
- * die dowe leerlinge het nie spontaan aan die klasgesprekke deelgeneem nie maar moes kunsmatig binne die gesprekke betrek word;
- * die dowe kind neem baie tyd van die onderwyser in beslag; en
- * die horende kinders het die dowes in 'n mate uitgesluit tydens normale sosiale verkeer. Daar is byvoorbeeld met die dowe kinders gesels, maar die dowes is selde na partytjies genooi.

Bogenoemde probleme wat uit hoofstroom onderwys ontstaan skep weereens isolasieprobleme vir die dowe leerling:

- * die leerling word geïsoleer van normale onderwys deur plasing in 'n skool vir dowes;
- * die leerling moet dikwels vir lang tye buite sy ouers se gemeenskap woon omdat daar slegs 'n paar skole vir dowes is;
- * die dowe het meer geleentheid om homself af te sonder in 'n dowe "subkultuur";

- * skole vir dowes het dikwels 'n kurrikulum wat meer beperk is as dié van hoofstroom skole;
- * die dowe het minder kontak met horende persone, wat hulle kontak met gesproke taal baie meer beperk; en
- * normaal-horende kinders het min kontak met dowes. Die gevolg hiervan is dat hulle min geleentheid kry om dowes te leer ken en aanvaar.

Tydens onderrig en die oordrag van inhoud gaan daar tussen 30% en 70% van die inhoud verlore vir die dowe kind (Van Uden 1986:78). In die skole vir dowes word daar gepoog om die probleem so ver as moontlik op te los deur:

- * gespesialiseerde onderrig deur persone wat opgelei is om met dowes te werk;
- * kleiner klasgroepe verbeter die moontlikhede vir individuele onderrig;
- * die kommunikasiewyse kan aangepas word by die klas en individuele leerlinge se behoeftes:
  - suiwer mondelinge kommunikasie vir leerlinge met goeie gehoorreste en taalvaardigheid.
  - gebare-ondersteunde onderrig vir leerlinge wat probleme ondervind om taal aan te leer. (Die dowe persoon se "natuurlike taal" is gebare. Die meeste dowe persone kommunikeer met mekaar deur middel van gebare);
- * die sillabusse word aangepas om aan die dowe kind se behoeftes te voldoen; en

- * elke skool vir dowes het 'n hulpdienstespan (sielkundiges, spraakterapeute, arbeidsterapeute en 'n verpleegster) wat gespesialiseerde hulp aan die dowe kind en sy ouers bied.

Die situasie waarin die dowe kind hom ten opsigte van onderwys bevind is geensins die ideaal nie. Heelwat navorsing sal nog gedoen moet word, voordat daar tot 'n klinkklare oplossing vir die probleem gekom kan word.

Die dowe persoon se beperkte taalvermoë, algemene kennis, akademiese opleiding en sosiale vaardighede werk belemmerend in op die voltrekking van sy beroepsmoontlikheid. Die dowe persoon se beroepskeuse word beperk tot 'n paar beroepe en weens swak besoldiging ondervind baie dowe persone finansiële probleme (Hugo 1987:9).

2.4.8 BEROEPSPROBLEEM

Toetrede tot die beroepslewe skep vir die dowe persoon baie beperkings. Weens sy taal- en spraakprobleem kan 'n dowe persoon byvoorbeeld nie in 'n posisie aangestel word waar hy skakelwerk moet doen nie. Die vanselfsprekendheid van die gebruik van 'n telefoon by die werk, is vir dowe persone nie altyd moontlik nie en daar is min werkgewers wat bereid is om die onkoste aan te gaan dat die dowe persoon per modum kan kommunikeer.

Die dowe persoon se beperkte taalvermoë, algemene kennis, akademiese opleiding en sosiale vaardighede werk belemmerend in op die voltrekking van sy beroepsmoontlikheid. Die dowe persoon se beroepskeuse word beperk tot 'n paar beroepe en weens swak besoldiging ondervind baie dowe persone finansiële probleme (Hugo 1987:9).

Implikasies vir hulpverlening rondom die beroepsprobleem is die volgende:

Die dowe persoon se beperkte taalvermoë, algemene kennis, akademiese opleiding en sosiale vaardighede werk belemmerend in op die voltrekking van sy beroepsmoontlikheid. Die dowe persoon se beroepskeuse word beperk tot 'n paar beroepe en weens swak besoldiging ondervind baie dowe persone finansiële probleme (Hugo 1987:9).

- * die werkgewer wat dowe werkers in diens neem moet ingelig word oor die aard van die persoon se gestremdheid en hoe daar effektief met dowes gekommunikeer kan word;

* beroepsoriëntering aan die doof kind en sy ouers; en
 * die aanleer van sosiale vaardighede ten opsigte van
 werksaansoeke en in die werksituasie, op die kind,

2.4.9 GESINSPROBLEEM

Die gesin van 'n doof persoon word onder meer stres geplaas
 as 'n normale gesin omdat die lede van die gesin moet leer
 om saam met 'n gestremde persoon te leef (Hugo 1987:9;
 Luterman 1987:5).

Ouers van kinders wat doof is gaan deur dieselfde
 affektiewe momente as 'n persoon wat in rou is. Hulle
 ervaar die volgende emosies nadat hulle uitgevind het dat
 die kind doof is:

- * ontkenning;
  - * woede/aggressie;
  - * skok;
  - * skuldgevoelens;
  - * depressie;
  - * angs;
  - * afkeur;
  - * verwardheid en paniek; en
  - * broosheid
- (Greenberg 1980:1063; Luterman 1987:41-47; Moores
 1985:86-102)

Ouers wat nie hul gevoelens oor hul kind se gestremdheid kan verwerk nie, is emosioneel nie daartoe in staat om die opvoedingsgebeure harmonies te laat voltrek nie. Die affektiewe belewenisse van die ouers werk in op die kind, wat affektief hierdeur gelabiliseer kan word (Matkin 1987:4; Mindel en Feldman 1987:2, 4, 13-17; Vernon 1987:37). Ouerleiding vir en ondersteuning van die ouers van 'n dowe kind is van groot belang vir die wording van die kind. Die meeste opvoedkundige programme neem, volgens Luterman (1987:2), nie die ouers se emosionele behoeftes voldoende in ag nie. Hugo (1987:54) noem dat dit makliker is vir die ouers om die bekende te verwerk as die onbekende. Veral twee areas van leiding is volgens Naiman en Schein (1978:33) baie belangrik:

- * kennis van doofheid. (bv. aard, komplikasies, toekoms van die dowe kind, kognitiewe ontwikkeling, taalontwikkeling, oorsaak van doofheid, kommunikasie, ens.); en
- * hoe om gevoelens en houdings te verwerk en te hanteer. Luterman (1987:74). "negatiewe" gevoelens

Dit is belangrik dat albei die ouers by die ouerleidingsprogram betrek moet word. Die stres op albei ouers is groot. Die moeder is gewoonlik die primêre versorger van die kind en meestal kom die moeder alleen na ouerleidingsessies toe, omdat die vader gewoonlik die broodwinner is. Die dowe kind se vader voel dikwels dat hy uitgesluit word by die opvoeding van die dowe kind (Luterman 1987:4). Sy gevoelens word nie altyd verwerk nie en sy vrae word ook nie altyd beantwoord nie. Dit is dus belangrik dat daar fasiliteite geskep moet word vir die vaders van dowe kinders, waar hulle ondersteun kan word en leiding kan ontvang ten opsigte van hul dowe kind.

Meadow en Trybus (vergelyk Greenberg 1980:1063) stel drie belangrike gedragswyses wat van belang is vir die dowe kind se affektiewe wording daar:

- * die mate waartoe die ouers geneig is om die kind oor te beskerm;

- * die ontwikkeling van onrealistiese verwagtings en eise wat die ouers aan die kind stel; en

- * die effektiwiteit van kommunikasie tussen die ouer en kind.

Die hele gesin word deur die aanwesigheid van 'n dowe kind geraak. Die ouerpaar se huweliksgeluk kan ernstig beïnvloed word nadat hulle uitgevind het dat hulle kind doof is (Luterman 1987:50).

Indien daar ander kinders in die gesin is, word die kinders noodwendig ook betrek by die gestremdheid van hul broer/suster. Die broers en susters van dowe kinders ervaar, volgens Luterman (1987:74), "negatiewe" gevoelens soos:

- * skuldgevoelens omdat hulle skaam voel vir die dowe kind;

- * die vrees dat hulle ook gestremd kan word, of dat hulle eendag gestremde kinders gaan hê;

- * skuldgevoelens omdat hulle negatiewe gevoelens teenoor die dowe kind het;

- * hulle voel dat hulle verwaarloos word deur hulle ouers omdat die dowe kind baie aandag kry;

- * hulle voel dat hulle kindertyd verlore gegaan het omdat hulle reeds op 'n vroeë ouderdom al verantwoordelikheid moes neem; en
- * die kinders glo dat die dowe kind verantwoordelik is vir enige huweliksonmin.

Hierdie lede van die gesin moet ook, waar moontlik, ondersteun word en betrek word by die leiding van die dowe kind.

Die ouers se beroepslewe word beïnvloed deur die teenwoordigheid van 'n dowe kind in die gesin. Werkgewers verstaan nie altyd die affektiewe trauma waardeur die ouers gaan nie en dat hulle tyd nodig gaan hê om opleiding te ontvang nie. Dit is belangrik dat die professionele persone wat betrokke is by 'n oerleidingsprogram, kontak sal maak met die ouers se werkgewers (Mindel en Feldman 1987:6).

Dit is duidelik dat die hele gesin en ook die nabye familie betrek word by die dowe kind. Leiding en ondersteuning aan die lede van die familie is van kardinale belang. Oerleiding moet egter nie ophou as die kind in 'n skool opgeneem word nie, maar die ouers moet deurgaans leiding ontvang gedurende die kind se skoolloopbaan en by beroepstoetrede.

2.4.10 IMPLIKASIES VAN GEHOORGESTREMDHEID OP DIE ORTOPEDAGOGIESE PRAKTYK

Curtus (vergelyk Smuts 1980:68) noem dat psigologiese dienste aan persone met doofheid dikwels net toetsing en diagnostisering behels. Terapie neem die vorm van outoritêre voorligting aan.

Omdat die dowe kind "taalgestremd" is, is dit moeilik om ortopedagogiese diagnostiseringsmedia in te skakel (Baie van die media vereis dat die persoon oor 'n redelike mate van taalvaardigheid moet beskik). Baie van die pedoterapeutiese tegnieke wat in die praktyk gebruik word, vereis taalvaardigheid.

2.4.10.1 GEBRUIK VAN ORTOPEDAGOGIESE DIAGNOSTISERINGSMEDIA

2.4.10.1.1 IMPLIKASIES VAN DOOFHEID OP INTELLIGENSIEMETING

Die meeste intelligensietoetse wat in Suid-Afrika gebruik word, meet 'n verbale- en 'n nie-verbale intelligensie vermoë. Verbale intelligensiemeting impliseer taalvaardigheid met gepaardgaande redeneringsvermoë. Soos reeds deeglik aangedui is, het die dowe kind 'n baie groot taalagterstand, wat verbale intelligensiemeting onbetroubaar maak. Die intelligensiemedia is, oor die algemeen, nie vir dowe persone gestandaardiseer nie.

Hierdie media vereis dat die kind die eksakte opdragte soos wat dit in die handleidings weergegee word, moet verstaan en navolg. Die opdragte is dikwels vir die dowe kind moeilik om te verstaan. Die vraag is of (indien die opdragte vereenvoudig word en moontlik "vertaal" word in gebare) die resultaat nog betroubaar sal wees.

Op die oomblik gebruik die meeste sielkundiges (in Suid-Afrika) wat met dowes werk toetse vanaf die buiteland. Die twee toetse wat die meeste gebruik word is:

* die Leiter International Performance Scale. (LIPS) (Nederland. Gestandaardiseer vir dowes.); en

* Starren-Snijders-Oomen Nie-Verbale Skaal. (SSON) (Nederland. Gestandaardiseer vir dowes.)

Die probleem met die bogenoemde twee toetse is dat dit gestandaardiseer is binne die Nederlandse doewe populasie (Morkel 1985:7-8). Die toetse meet net nie-verbale intelligensie-vermoë.

Daar is deur die navorser gevind dat die gesins- en Morkel (1985:30-31) stel (uit die resultate van haar navorsing) die volgende vereistes daar vir 'n intelligensietoets vir dowe:

- * nie-verbale instruksies;
- * nie-verbale response;
- * nie-verbale handelingsitems;
- * geen tydsbeperkings;
- * genoeg oefenvoorbeelde; en
- * die toetsafnemer moet verkieslik vertrou wees met dowe.

Die navorser kon tot op hede geen literatuur vind waar 'n intelligensietoets vir dowe, wat aan Morkel se vereistes voldoen, beskryf word nie.

2.4.10.1.2 IMPLIKASIES VAN DOOFHEID BY DIE GEBRUIK VAN EKSPRESSIE- EN PROJEKSIE MEDIA

Die dowe persoon se taalprobleem impliseer dat sy denke ten opsigte van taal beperk is. Die dowe kind het probleme om te fantasieer en sal indien daar aan hom 'n projeksieplaat getoon word, meer geneig wees om die konkrete, feitlike inhoud weer te gee. Die skryf van sinne en kommentaar op projeksie media is vir die dowe 'n moeilike opgawe. Die opdragte van sommige van die media is moeilik en die dowe kind verstaan nie altyd die opdrag nie.

Misinterpretasie van die toetse kan maklik intree indien die kind die opdrag verkeerd verstaan het, of as die toetsafnemer nie verstaan wat die kind probeer sê nie.

Daar is deur die navorser gevind dat die gesins-, mens- en boomtekeninge met vrug by die dowe kind gebruik kan word.

Spel as diagnostiseringsmiddel impliseer konkrete, visuele handeling. Deur sy spel kry die dowe kind geleentheid om sy alledaagse lewe "uit te speel" en kan die ondersoeker deur noukeurige observasie die kind se betekeniswêreld betree.

By Transoranje-skool word die Lüscher-kleurtoets (Scott 1987) as kontrole saam met ander media ingeskakel. Die inligting wat uit die toets verkry word korreleer goed met bevindings wat uit die ander media verkry is.

Persoonlikheidsvraelyste is op die oomblik nie bruikbaar vir die dowe kind nie. Die vraelyste is nie gestandaardiseer vir dowe persone nie en die taalgebruik van die vraelyste is bokant die vuurmaakplek van die meeste dowe kinders. Meervuldige keusevrae skep verwarring by die dowe kind.

2.4.10.1.3 IMPLIKASIES VAN DIE GEBRUIK VAN HANDELINGSMEDIA BY DIE DOWE KIND

Handelingsmedia kan redelik met vrug gebruik word by die dowe kind omdat daar nie veel taalvaardigheid vereis word, tydens die afneem van die toetse nie. Dit is egter onbekend hoe betroubaar die norms van die toetse ten opsigte van die dowe populasie is.

Uit voorafgaande punte kan daar duidelik gesien word dat die gebruik van Ortopedagogiese diagnostiseringsmedia problematies is ten opsigte van die dowe persoon.

2.4.10.2 IMPLIKASIES VAN DOOFHEID VIR DIE PEDOTERAPEUTIESE PRAKTYK

Baie van die pedoterapeutiese tegnieke wat in die praktyk gebruik word vereis taalvaardigheid en abstrakte denke. Die dowe kind sukkel om abstrakte begrippe te gebruik en te verstaan en ook om sy emosies in taal uit te druk. Die tegniek wat gebruik word tydens pedoterapeutiese intervensie met 'n dowe kind moet met begrip vir die kind se gestremdheid gekies word.

In Hoofstuk 3 sal daar in diepte gekyk word na die implikasies wat doofheid op die pedoterapeutiese praktyk het.

2.5 SAMEVATTING EN GEVOLGTREKKINGS

Die dowe kind leef binne 'n verarmde wêreld omdat hy nie slegs gehoorgestremd is nie, maar ook taalgestremd. Deur middel van gehoor en taal vind affektiewe ontmoeting tussen mense plaas. Die dowe kind word as gevolg van sy gestremdheid geïsoleer van hierdie kosbare ontmoetings.

Omdat die aanleer van taal vir die dowe nie 'n natuurlike proses is nie, word daar meer druk op die kind geplaas as op 'n normaalhorende kind. Die dowe kind se kindwees word deur hierdie intensiewe opleiding ingeperk.

Doofheid skep vir die opvoedkundige-sielkundige 'n uitdaging omdat die dowe kind intensiewe affektiewe-, kognitiewe- en normatiewe begeleiding nodig het. Daar word aan die volwassene wat met die dowe kind werk, 'n spesiale opgaaf verwag, omdat hy deur die dowe kind se taalgestremdheid moet breek sodat die kind begelei kan word tot behoorlike volwassenheid (Steyn 1976:172).